

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

جایگاه قانونی و منطقی شورای نگهبان قانون اساسی (به مناسبت 26 تیرماه، سالروز تشکیل شورای نگهبان)

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: دارابی

- ❖ پس از تصویب قانون اساسی و در راستای اجرای اصل 91 قانون اساسی، امام (ره) شش فقیه را برای عضویت در شورای نگهبان منصوب کردند، مجلس اول هم شش حقوقدان را برای عضویت در این شورا برگزید؛ بدین ترتیب شورای نگهبان 26 تیر 1359، رسماً کار خود را آغاز کرد.
- ❖ صیانت از قانون اساسی در ایران بر عهده نهادهای مستقل از قوای سه گانه است که بیشترین شباهت را با شورای قانون اساسی فرانسه دارد.
- ❖ طبق اصل 94 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، هیچ مصوبه‌ای بدون ارسال به شورای نگهبان و اعلام نظر شورا در خصوص مغایرت نداشتن آن با قانون اساسی و موازین شرع، عنوان «قانون» پیدا نمی‌کند.
- ❖ شورا از ابتدای تشکیل تا پایان مجلس نهم، مانع اجرایی شدن 475 مصوبه مغایر با شرع و قانون اساسی در مجلس شورای اسلامی شد که بیشتر این موارد در دوره فعالیت مجلس ششم بود.
- ❖ تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری یا به درخواست رئیس جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضائیه یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد. پس از اعلام و انتشار نظرات تفسیری شورای نگهبان، تمام آثار قانون اساسی بر آن، بار خواهد شد و نهادهای مربوط باید آن را دقیقاً اجرا کنند.
- ❖ نظارت بر انتخابات به استثنای انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا در صلاحیت شورای نگهبان است. نظارت مذکور استصوابی و شامل تمام مراحل اجرایی انتخابات از جمله تأیید و رد صلاحیت کاندیدهاست.
- ❖ نظارت عام و استصوابی شورای نگهبان در انتخابات مجلس دوم که به ابطال نتایج اعلام شده در 13 حوزه انتخابیه منجر شد، مورد حمایت امام (ره) قرار گرفت.
- ❖ مطالبه‌گران لغو نظارت استصوابی شورای نگهبان، نوعی «نظارت استصوابی بدوی» را برای هیئت‌های اجرایی منصوب دولت اثبات می‌کنند و حق نظارت شورای نگهبان را به نوعی «نظارت استصوابی اتفاقی، استثنایی و تجدیدنظری» فرو می‌کاهند.
- ❖ دخالت ندادن سلیق شخصی و مذاق‌های سیاسی، شناختن فتنه‌گر و مصادیق فتنه‌گری، متهم نکردن کسی بدون تحقیق و بررسی، پرهیز از تنگ نظری، حفظ آبروی افراد رد صلاحیت شده، ملاحظه نکردن در اعمال قانون و توجه به شرایط و احوال مختلف در احراز صلاحیت از جمله توصیه‌های رهبر معظم انقلاب به شورای نگهبان قانون اساسی در رسیدگی به صلاحیت نامزدهاست.
- ❖ نظارت - اعم از اطلاعی و استصوابی - در تمامی نظام‌های انتخاباتی وجود دارد؛ ابطال نتایج انتخابات مجلس سنا یا 24 مورد ابطال نتایج انتخابات در حوزه‌های انتخابیه فرانسه طی سال‌های 1958 تا 1978 و هم‌چنین مداخله دیوان عالی آمریکا در نتایج انتخابات ریاست جمهوری این کشور در سال 2000 از نمونه‌های نظارت استصوابی است.

■ مقدمه

هدف از تشکیل شورای نگهبان قانون اساسی به عنوان نماد اسلامیت نظام، «پاسداری از احکام اسلام و قانون اساسی از نظر مغایرت نداشتن مصوبات مجلس شورای اسلامی با آنها» بوده است. اهمیت ایجاد چنین نهادی، به دوران مشروطه باز می‌گردد. اصل دوم متمم قانون اساسی مشروطه، مصوب سال 1286 مشهور به اصل "طراز"، مقرر داشت برای انطباق مصوبات مجلس با موازین شرعی، در هر دوره حداقل پنج نفر از میان 20 مجتهد معرفی شده از سوی مراجع تقلید شیعه انتخاب شوند. اصل "طراز" که به همت و پایداری شیخ فضل‌الله نوری در متمم قانون اساسی گنجانده شد، در عمل اما به صورت کامل اجرایی و محقق نشد. با توجه به این ناکامی تاریخی، بنیانگذار جمهوری اسلامی اول اسفند ۱۳۵۸ در نخستین حکم خود برای نهادهای عالی نظام، شش فقیه عضو شورای نگهبان را منصوب کردند. پس از تصویب قانون اساسی و در راستای اجرای اصل 91 قانون اساسی در خصوص تشکیل شورای نگهبان، مجلس اول شورای اسلامی هم 26 تیر 1359، شش حقوقدان را برای عضویت در شورای نگهبان برگزید و این شورا رسماً کار خود را آغاز کرد.

در قوانین اساسی برخی کشورها، نهادهایی مانند شورای نگهبان با نام‌های دادگاه قانون اساسی (ترکیه، آلمان، مصر، کره جنوبی)، شورای قانون اساسی (فرانسه)، دیوان عالی (ایالات متحده) و نظایر آن پیش‌بینی شده است که از حیث ساختار و نوع مسئولیت، شباهت‌هایی با هم دارند. شورای نگهبان قانون اساسی علاوه بر بررسی مصوبات مجلس و وظایف دیگری از جمله تفسیر قوانین و نظارت بر انتخابات را نیز بر عهده دارد. ایفای نقش قانونی نظارت بر انتخابات باعث شده است این شورا که در چهار دهه گذشته خدمات فراوانی انجام داده است، مورد هجمه دشمنان داخلی و خارجی قرار بگیرد. در نوشتار پیش رو ضمن اشاره به اهمیت شورای نگهبان و ارائه گزارشی درباره عملکرد این نهاد، جایگاه و وظایف قانونی آن با مراجع مشابه در دیگر کشورها مقایسه می‌شود.

■ جایگاه شورای نگهبان قانون اساسی از منظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری

امام خمینی (ره) در وصیت‌نامه خود از اعضای شورای نگهبان خواسته‌اند:

«چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده، با کمال دقت و قدرت وظایف اسلامی و ملی خود را ایفا و تحت تأثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه جلوگیری نمایند و با ملاحظه ضرورت کشور که گاهی با احکام ثانویه و گاهی به ولایت فقیه باید اجرا شود توجه نمایند.» (متن کامل وصیت‌نامه الهی سیاسی حضرت امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام (ره))

ایشان همچنین به تضعیف‌کنندگان این نهاد هشدار دادند:

«تضعیف و توهین به فقهای شورای نگهبان امری خطرناک برای کشور و اسلام است. همیشه انحرافات به تدریج در یک رژیم وارد می‌شود و در آخر، رژیم را ساقط می‌نماید. لازم است همه به طور اکید به مصالح اسلام و مسلمین توجه کنیم و به قوانین، هر چند مخالف نظر و سلیقه شخصی مان باشد احترام بگذاریم و به این جمهوری نوپا که مورد هجوم قدرت‌ها و ابرقدرت‌هاست وفادار باشیم.» (صحیفه امام، ج 18، ص 431)

مقام معظم رهبری نیز درباره اهمیت این نهاد فرموده‌اند:

«شورای نگهبان تشکیلاتی است که اگر خوب باشد و درست کار کند، این نظام دیگر خطر انحراف از دین نخواهد داشت.» (بیانات در دیدار اعضای هیئت‌های نظارت شورای نگهبان، 1374/11/14) «شورای نگهبان، عماد ملت و دین و مایه اطمینان و سکینه قلب مؤمنین است و در حقیقت نبض نظام اسلامی به شمار می‌رود. وقتی شورای نگهبان مثل همه دوره‌های گذشته آن قوی و قاطع و دقیق باشد، موجب آرامش کسانی می‌شود که دلشان برای اسلام می‌تپد و آرزوی‌شان تحقق اهداف اسلامی و شریعت حقه نبویه است و اگر خدای نکرده روزی شورای نگهبان تضعیف بشود - چه تضعیف حیثیتی، و چه تضعیف هویتی و درونی - مطمئناً ضربه جبران‌ناپذیری به انقلاب خواهد خورد. این نقطه که نمایشگر صحت و اتقان تصمیم‌گیری در نظام اسلامی است، تأثیر فوق‌العاده و تعیین‌کننده‌ای در حرکت نظام دارد...» (بیانات در مراسم بیعت اعضای شورای نگهبان، 1368/3/21)

رهبر معظم انقلاب همچنین شورای نگهبان را گلوگاه و مرکز حیاتی اداره و جهت‌گیری کشور، و نهادی بی‌بدیل در قانون

شورای نگهبان از منظر رهبر معظم انقلاب¹

اساسی می‌دانند.

1. بیانات در مراسم بیعت اعضای شورای نگهبان، 21 خرداد 1368، بیانات در دیدار اعضای شورای نگهبان، 3 آبان 1371، بیانات در دیدار اعضای هیئت‌های نظارت شورای نگهبان، 14 بهمن 1374، بیانات در دیدار اعضای شورای نگهبان، 28 تیر 1379، بیانات در دیدار اعضای شورای نگهبان، 11 مهر 1380، بیانات در دیدار اعضای شورای نگهبان، 20 تیر 1386، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، 29 خرداد 1388.

■ ساختار شورای نگهبان قانون اساسی

شورای نگهبان مجموعاً 12 عضو دارد که نیمی از آنان فقیه و نیمی دیگر حقوقدان هستند. اصل 110 قانون اساسی «نصب، عزل و قبول استعفای فقهای شورای نگهبان» را جزو وظایف و اختیارات رهبر انقلاب ذکر می‌کند. به موجب اصل 91 قانون اساسی «فقاہت»، «عدالت» و «آگاهی به مقتضیات زمان و مسائل روز»، شرایط عضویت در شورای نگهبان است. بدین ترتیب، کسانی که از حیث علمی در درجه فقاہت بوده و از مسائل و نیازهای روز آگاهی داشته و از حیث اخلاقی نیز در مرتبه عدالت قرار دارند، وظیفه صیانت و پاسداری از شرع و قانون اساسی را برعهده دارند.

حقوق دانان هم با معرفی رئیس قوه قضائیه و رای مجلس شورای اسلامی به عضویت شورای نگهبان درمی‌آیند. طبق اصل 92 قانون اساسی، اعضای شورای نگهبان برای مدت شش سال انتخاب می‌شوند؛ نیمی از آنها در اولین دوره حضور، پس از سپری شدن سه سال، به قید قرعه تغییر خواهند یافت. این تدبیر موجب شده است در هر دوره جدید قانون‌گذاری مجلس، شورایی با سابقه و با تجربه‌ای کافی در کنار آن، به انجام وظیفه مشغول باشد. شورای نگهبان یک دبیر و یک قائم‌مقام از اعضای شورای نگهبان و یک سخنگو (از اعضا و یا خارج از اعضای شورای نگهبان) دارد که مدت تصدی آنها یکسال است.

■ وظایف شورای نگهبان قانون اساسی

دو کلمه "شورا" و "نگهبان"، نمایان‌گر ترتیب کار این نهاد است. بر اساس دستور قرآن کریم "و امرهم شوری بینهم" و "و شاورهم فی الامر"، شوراها از ارکان تصمیم‌گیری و اداره امور کشورند و شورای نگهبان از اهم این شوراهاست. کلمه "نگهبان" هم معرف نوع و اهمیت کار این نهاد است. شورای نگهبان به عنوان پاسدار و حافظ مستمر موازین اسلامی و قانون اساسی، موجبات تزلزل اساس و موازین اسلام و قانون اساسی را شناسایی می‌کند و اجازه نمی‌دهد شکل قانونی به خود بگیرد. در واقع، اولین و اصلی‌ترین وظیفه شورای نگهبان، "نگهبانی" است.^۱ قانون اساسی^۲ در اشاره به جایگاه و شرح وظایف این نهاد وظایف شورای نگهبان را در سه بخش نظارت بر امر قانون‌گذاری، تفسیر قانون اساسی و نظارت بر انتخابات تعیین کرده است.

■ وظیفه نظارت بر امر قانون‌گذاری

نخستین وظیفه شورای نگهبان نظارت بر تدوین قوانین در مجلس شورای اسلامی است. این شورا وظیفه دارد هر قانون تصویب شده در مجلس را با قانون اساسی و قوانین شرعی اسلام مطابقت دهد. بر این اساس نظارت شورای نگهبان بر امر قانون‌گذاری دو نوع است: بررسی عدم مغایرت مصوبات با قانون اساسی که از آن به «نظارت قانونی» تعبیر می‌شود و عدم مغایرت آنها با احکام شرعی که «نظارت شرعی» خوانده می‌شود.^۳

1. حسین رضائی پور، جایگاه شورای نگهبان در نظام جمهوری اسلامی، پژوهش خبری صدا و سیما، 1395/4/26، <http://www.iribnews.ir>

2. در اصول چهارم، شصت و هشتم، شصت و نهم، هفتاد و دوم، هشتاد و پنجم، نود و یکم، نود و دوم، نود و سوم، نود و چهارم، نود و پنجم، نود و ششم، نود و هفتم، نود و هشتم، نود و نهم، یکصد و هشتم، یکصد و نهم، یکصد و دهم، یکصد و یازدهم، یکصد و دوازدهم، یکصد و هیجدهم، یکصد و بیست و یکم و یکصد و هفتاد و هفتم

3. فرج الله هدایت نیا گنجی، نظارت شورای نگهبان بر قوانین و مقررات، 1392/4/26، پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان، <https://www.shora-gc.ir>

طبق اصل 94 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، هیچ مصوبه‌ای بدون ارسال به شورای نگهبان و اعلام نظر شورا در خصوص عدم مغایرت آن با قانون اساسی و موازین شرع عنوان «قانون» پیدا نمی‌کند: «کلیه مصوبات مجلس شورای اسلامی باید به شورای نگهبان فرستاده شود. شورای نگهبان موظف است آن را حداکثر ظرف ده روز از تاریخ وصول از نظر انطباق بر موازین اسلام و قانون اساسی مورد بررسی قرار دهد و چنانچه آن را مغایر ببیند برای تجدیدنظر به مجلس بازگرداند. در غیر این صورت مصوبه قابل اجرا است.^۱»

مصوبات مجلس شورای اسلامی انواعی دارد: دایمی، آزمایشی، مربوط به بودجه، عهدنامه‌ها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی و...؛ تمامی این مصوبات، باید جهت انطباق با قانون اساسی و موازین شرعی به شورای نگهبان ارسال شود. مواردی مثل رأی اعتماد به وزراء، انتخاب حقوق‌دانان یا انتخاب هیئت رئیسه، تصمیم‌گیری است نه تصویب و قانون‌گذاری؛ به همین دلیل از اصل نظارت مستثنی است.^۲

پژوهش

آیا نظارت بر امر قانونگذاری مختص ایران است؟

قانون اساسی هر کشور به عنوان مهم‌ترین سند رسمی، پایه و اساس همه امور، تعدیل‌کننده شئون حکومت، تنظیم‌کننده ساختار حکومتی و تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های عمومی است. هر کشوری با توجه به ساختارهای حقوقی خاص خود، شیوه‌ای را برای صیانت از قانون اساسی در نظر گرفته است که در ادامه به آمریکا و فرانسه اشاره می‌شود.^۳

آمریکا: در آمریکا روش کنترل قضایی اعمال می‌شود. اعمال اختیار صیانت از قانون اساسی در دادگاه‌های آمریکا، از اهمیت بسیاری برخوردار است. چنین اختیاری در قانون اساسی آمریکا تصریح نشده است و صرفاً بر اساس حکم یک پرونده قضایی در سال 1803، به وجود آمده است؛ با این استدلال که قانون اساسی کشور از نظر سلسله مراتب بالاترین قانون است و قوه قضائیه هم پاسدار و نگهبان قانون اساسی است. بنابراین، تشخیص انطباق قانون عادی با قانون اساسی، به عهده دیوان عالی به عنوان عالی‌ترین مقام قضایی است که به مرور زمان به رویه‌ای معمول در تمامی دادگاه‌ها تبدیل شده است. تجدیدنظر قضایی نه تنها شامل نظارت قاضی بر مصوبات قوه مقننه می‌شود، بلکه تصمیمات قوه مجریه را نیز در بر می‌گیرد؛ یعنی در صورتی که قاضی، تصمیمات قوه مجریه را خلاف قانون اساسی تشخیص داد، می‌تواند آن را در پرونده مورد نظر نقض نماید. این شیوه از نظارت قضایی در حقوق اساسی بسیاری از کشورها از جمله اتریش، استرالیا، کانادا، نروژ، ژاپن، جمهوری ایرلند، سوئد، دانمارک، آرژانتین، بولیوی، برزیل، کلمبیا، مکزیک و ونزوئلا نیز به رسمیت شناخته شده است.

فرانسه: فرانسوی‌ها برای صیانت از قانون اساسی شورایی به نام «شورای قانون اساسی» ایجاد کرده‌اند. بر اساس این شیوه، وظیفه تشخیص انطباق قانون عادی با قانون اساسی، به هیئت سیاسی مستقل واگذار می‌شود. «شورای قانون اساسی» موظف است به درخواست رئیس جمهور یا نخست وزیر یا رئیس یکی از دو مجلس، نظر خود را قبل از توشیح قانون بیان کند و در صورتی که آن را مخالف قانون اساسی اعلام نماید، مانع توشیح و اجرای آن خواهد شد.

1. ممکن است به دلیل تراکم کار یا حجم بالای مصوبات مجلس، شورای نگهبان قادر نباشد ظرف ده روز مصوبه را بررسی کند و مهلت بیشتری لازم داشته باشد؛ در این صورت، می‌تواند حداکثر ده روز دیگر مهلت بخواهد که اصطلاحاً به آن «استمهال» گفته می‌شود.

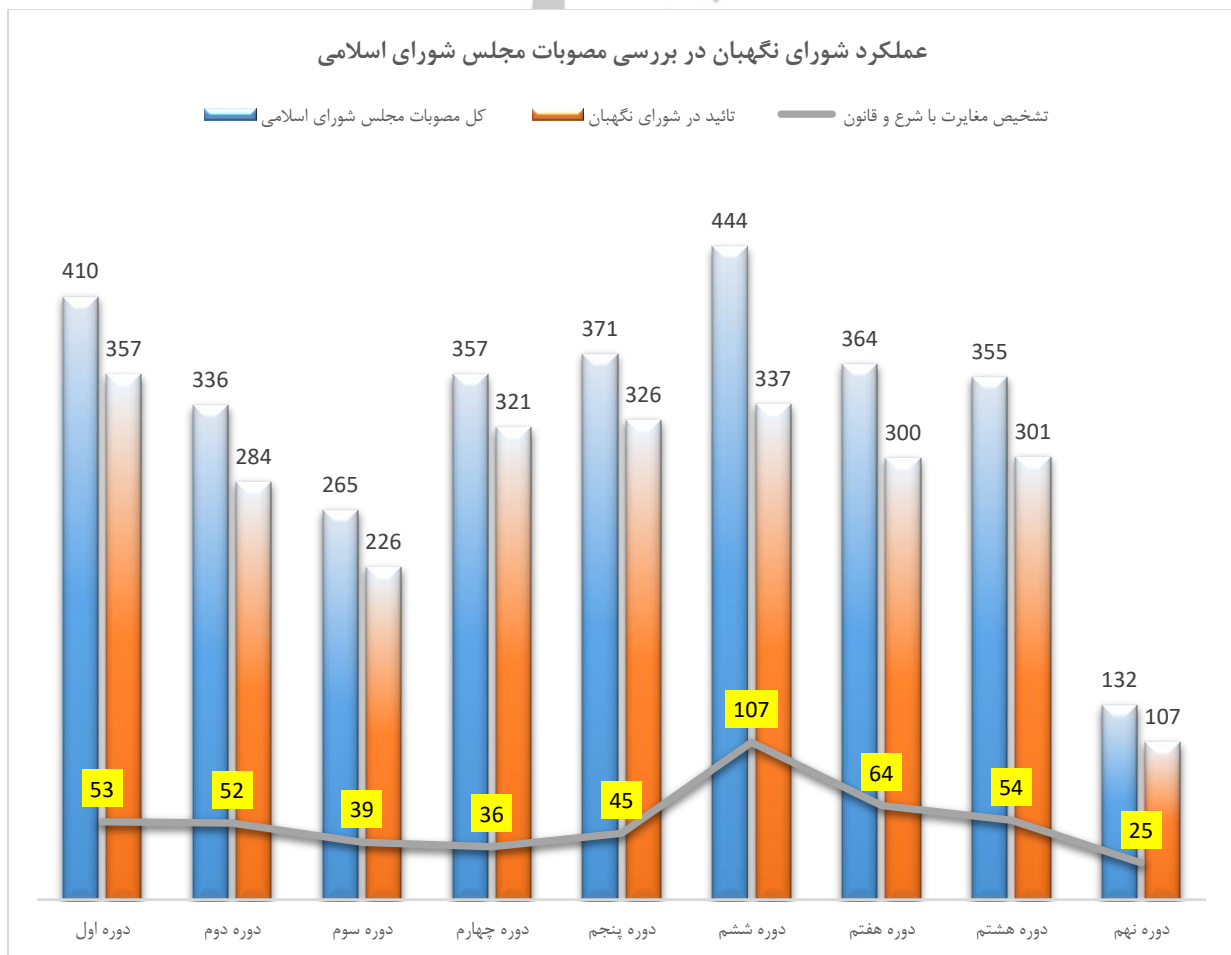
2. هدایت نیا گنجی، همان

3. حسین هاشمی، روشهای حقوقی صیانت از قانون اساسی، رواق اندیشه 1381 شماره 11

صیانت از قانون اساسی در ایران بر عهده نهادی مستقل از قوای سه گانه است که در این وضعیت بیشترین شباهت را با شورای قانون اساسی فرانسه دارد. بنابراین، از حیث تطبیقی و مقایسه‌ی نظام ما با نظام‌های دیگر می‌توان مدعی شد که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، شیوه‌ی بهتری را در این خصوص برگزیده است؛ زیرا دادگاه قانون اساسی در کشورهایی که وظیفه‌ی تفسیر قانون اساسی را بر عهده دارد، یک مرجع قضایی است و زیر مجموعه‌ی یکی از قوای حاکم در آن کشور محسوب می‌شود؛ در حالی که شورای نگهبان نهادی مستقل و خارج از تشکیلات قوای سه گانه کشور است.

عملکرد شورای نگهبان قانون اساسی در بررسی مصوبات مجلس شورای اسلامی چگونه بوده است؟

شورای نگهبان از ابتدای تشکیل تا پایان مجلس نهم، مانع اجرایی شدن 475 مصوبه مغایر با شرع و قانون اساسی در مجلس شورای اسلامی شد که بیشتر این موارد در دوره مجلس ششم بود.¹ این شورای جهت دقت بیشتر در بررسی مصوبات مجلس، از نظرات فقهی- حقوقی کارشناسان خارج از این نهاد از جمله پژوهشکده شورای نگهبان و مجمع مشورتی فقهی قم نیز بهره‌مند می‌شود.

1. محمدحسین پیغمبری، نگاهی به عملکرد شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، 1394/4/20

نکته دیگر این است که دولت برای اجرای قوانین، اقدام به وضع آیین‌نامه و تصویب‌نامه یا صدور بخش‌نامه می‌کند که بر اساس اصل 4 قانون اساسی نظارت شرعی بر این مقررات نیز بر عهده شورای نگهبان است. مصوبات شوراها نیز جزئی از مقررات کشور محسوب می‌شود. از اصل 4 فهمیده می‌شود که نظارت شرعی بر مصوبات شوراها نیز با شورای نگهبان است.^۱

■ وظیفه تفسیر قانون اساسی

اصل 98 قانون اساسی، تفسیر قانون و بیان مراد قانون‌گذار را بر عهده شورای نگهبان گذاشته است. چنانچه این تفسیر به تصویب حداقل 9 نفر از اعضای شورای نگهبان برسد، در چارچوب قانون اساسی اعتبار قانونی دارد و لازم الاجراست. یادآوری می‌شود که تفسیر قانون اساسی وظیفه مستمر و روزانه شورای نگهبان نیست و نباید انتظار داشت در صورت بروز هر مشکلی، شورای نگهبان، قانون اساسی را تفسیر و مشکل را برطرف کند. به عبارت دیگر، در مورد تفسیر نباید سخاوتمندانه عمل کرد، بلکه فقط در صورتی باید اقدام به تفسیر قانون اساسی نمود که بن‌بست جدی به وجود آمده باشد.^۲

تفسیر چه فرآیندی دارد؟

مقررات مربوط به آیین تفسیر چهار مرحله است:^۳ 1- نیاز به تفسیر: زمانی ایجاد می‌شود که مدیران، وزرا و سایر مسئولین اجرایی کشور در مقام اجرای قوانین احساس می‌کنند فلان اصل قانون اساسی اجمال دارد یا مجلس شورای اسلامی هنگام تدوین قوانین مورد نیاز، محتاج تفسیر یک اصل از قانون اساسی شود. اشخاص عادی هم ممکن است به چنین نیازی برسند. 2- استفسار: پس از اینکه شخص اعم از حقیقی یا حقوقی احساس کرد که فلان اصل نیاز به تفسیر دارد، باید این نیاز را به شورای نگهبان منتقل نماید. این عمل را «استفسار» می‌گویند.

شورای نگهبان در ماده 18 آیین‌نامه خود، با محدود کردن دایره افراد واجد صلاحیت برای استفسار 4 مقرر کرد: «تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضاییه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد.» تشخیص اینکه مورد سؤال از مصادیق تفسیر است هم با اکثریت شورای نگهبان است. 3- انجام تفسیر: شورای نگهبان پس از احراز ضرورت تفسیر، به تفسیر اقدام می‌کند. این تفسیر باید به تصویب حداقل 9 نفر از اعضای شورای نگهبان برسد. 4- انتشار: پس از اعلام و انتشار نظرات تفسیری شورای نگهبان، تمام آثار قانون اساسی بر آن، بار خواهد شد و نهادهای مربوط باید آن را دقیقاً اجرا کنند.

1. هدایت نیا گنجی، همان

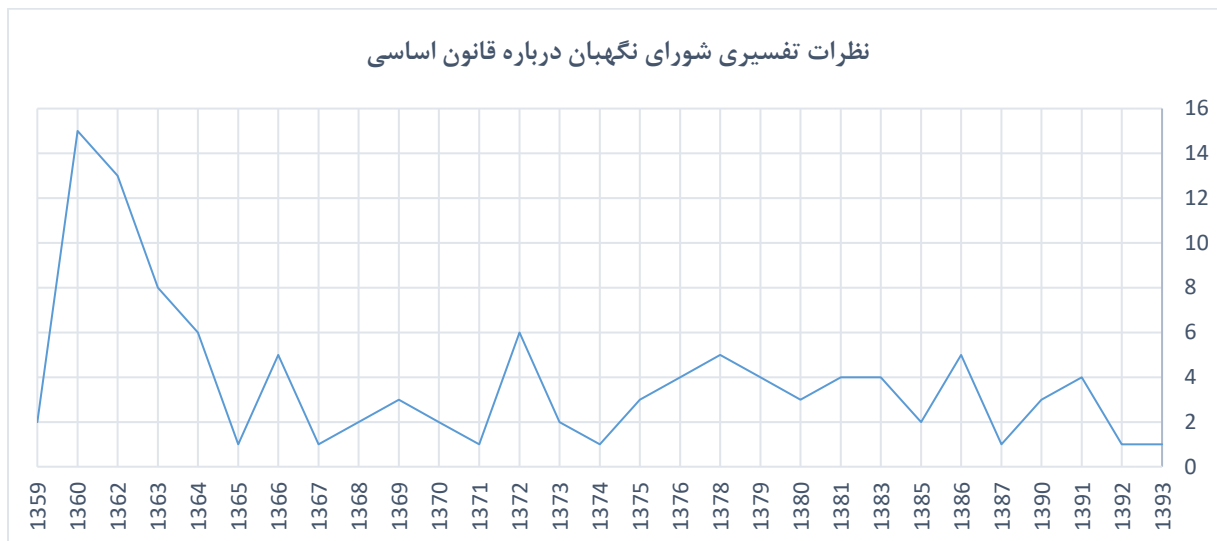
2. پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان به نقل از جلال‌الدین مدنی، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران، (چاپخانه علامه طباطبائی، چاپ سوم، تهران، 1374)، ص 229.

3. آشنایی با شورای نگهبان ۱۰، اردیبهشت ۱۳۹۰، پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان، <https://www.shora-gc.ir>

4. اگر بنا باشد، هر کس که احساس نیاز به تفسیر پیدا نمود، رأساً از شورای نگهبان استفسار نماید و شورای نگهبان نیز در مقام تفسیر برآید، این کار به یک وظیفه مستمر و روزانه شورای نگهبان تبدیل می‌شود و این نهاد را از وظایف دیگر باز می‌دارد. همچنین ممکن است بعضی از این نیازها کاذب بوده و یا انگیزه‌های سیاسی در طرح آن وجود داشته باشد.

عملکرد شورای نگهبان قانون اساسی در حوزه تفسیر قانون اساسی چگونه بوده است؟

شورای نگهبان تاکنون حدود 90 نظر تفسیری درباره مواد قانون اساسی ابراز کرده است که بیشتر آن در سال‌های اول انقلاب بوده است.¹

■ وظیفه نظارت بر انتخابات

بنا بر اصل 99 قانون اساسی «شورای نگهبان نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مراجعه به آراء عمومی و همه‌پرسی را بر عهده دارد.» بر این اساس، نظارت بر انتخابات به استثنای انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا در صلاحیت شورای نگهبان است. نظریه تفسیری شورای نگهبان این است که «نظارت مذکور در اصل 99 قانون اساسی استصوابی است و شامل تمام مراحل اجرایی انتخابات از جمله تأیید و رد صلاحیت کاندیداها می‌شود.»²

نظارت استصوابی چیست؟

«نظارت بر اجرای انتخابات» اصل پذیرفته شده‌ای در تمامی جوامع است و هیچ نظام انتخاباتی در دنیا نیست که مکانیسم نظارتی و «مدیریت تضمین سلامت انتخابات» را در کنار مکانیسم اجرایی یعنی «مدیریت اجرایی انتخابات» نداشته باشد. دامنه نظارت نهاد ناظر در فرآیند انتخابات، بر حسب نوع نظام‌های سیاسی متفاوت است و از «نظارت حداقلی» در چارچوب حل و فصل اختلافها و رسیدگی به شکایت‌های انتخاباتی تا «نظارت حداکثری» مبتنی بر کنترل همه مراحل اجرایی انتخابات را در برمی‌گیرد. نظام انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران از این حیث، در زمره نظام‌های نظارت حداکثری قرار می‌گیرد، زیرا به تصریح قانون، نظارت شورای نگهبان بر انتخابات، نظارتی عام، استصوابی و در همه مراحل است.³ نظارت

1. <http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmNazarMashveratFegghi.aspx>

2. تفسیر اصل 99 قانون اساسی، 1370/3/1، <https://www.shora-gc.ir>

3. قدرت... رحمانی، نظارت استصوابی؛ قانون یا بدعت؟ 15 تیر 1392، پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان، <https://www.shora-gc.ir/>

استصوابی همان نظارت قانونی و نظارتی است که قانون اساسی و قانون عادی بر عهده شورای نگهبان گذاشته است.¹ بر این اساس نهاد ناظر (شورای نگهبان و تشکیلات متبوع آن اعم از هیئت نظارت مرکزی و هیئت نظارت استانی و ناظران آن در حوزه‌های انتخابیه و شعب اخذ رأی):

- ✓ در میدان عملیات انتخابات حاضر است و ستاد نظارت بر انتخابات در کنار ستاد اجرایی انتخابات استقرار دارد.
- ✓ به صورت مستقیم، عملیات اجرایی مجریان انتخابات را از حیث رعایت موازین قانونی، رصد و کنترل می‌کند.
- ✓ از آن جا که این نظارت جنبه استصوابی دارد، در هر موقف، موقع و مقطعی که لازم باشد، درباره اصلاح انحراف و پیشگیری از تخلف‌های احتمالی، اقدام مقتضی را به عمل خواهد آورد و مجریان انتخابات ناگزیر از اجرای تصمیم‌های نهاد ناظر خواهند بود.

آیا نظارت استصوابی در زمان امام(ره) وجود داشت؟

از جمله ادعاهای شبهه‌افکنان درباره نظارت استصوابی شورای نگهبان، آن است که چنین نظارتی در زمان حیات امام(ره) وجود نداشت و پس از رحلت ایشان، شورای نگهبان با تفسیر اصل 99 چنین اختیار گسترده‌ای را برای خود مقرر داشت. مروری اجمالی بر محتوای قوانین مصوب در دوره حیات مبارک امام(ره) و نیز آن چه در عرصه اجرا و در جریان برگزاری انتخابات‌های دهه اول انقلاب روی داده است و از همه مهم‌تر موضع‌گیری آشکار امام(ره) درباره حق نظارت استصوابی شورای نگهبان، خلاف‌گویی مدعیان را برملا می‌سازد. از مهم‌ترین موضع‌گیری‌های ایشان در دفاع از نظارت عام و استصوابی شورای نگهبان، در انتخابات مجلس دوم رخ داد.² در این انتخابات، شورای نگهبان علاوه بر اعمال نظارت در مرحله رسیدگی به صلاحیت نامزدها، در مرحله اعلام نتایج انتخابات نیز با اعمال نظارت استصوابی، نتایج اعلام شده را در چند حوزه انتخابیه ابطال کرد. این اقدام شورای نگهبان، اعتراض‌هایی را علیه آن برانگیخت که امام(ره) در دفاع از اقدام قانونی شورا، با صدور پیامی تاریخی، پاسخی کوبنده به جوسازان دادند:

چنانچه مشاهده می‌شود پس از انتخابات مرحله اول از دوره دوم مجلس شورای اسلامی، افرادی که نظریه شورای محترم نگهبان در ابطال یا تأیید بعضی حوزه‌ها موافق میل‌شان نبوده است، دست به شایعه‌افکنی زده و اعضای محترم شورای نگهبان را که حافظ مصالح اسلام و مسلمین هستند تضعیف و یا خدای ناکرده توهین می‌نمایند و به پخش اعلامیه و خطابه در مطبوعات و محافل دست زده‌اند، غافل از آن که پیامد چنین اعمال و جوسازی‌ها آن هم در دوره دوم مجلس و نگذشتن سالی چند از انقلاب چه خواهد بود. امید است چنین اعمال، بی‌توجه به نتایج ناروا و اسف بار آن باشد. معلوم نیست در صدر مشروطیت، در دوره اول با فقهای ناظر به قوانین این نحو عمل شده باشد. در آن زمان به تدریج فقها را از مجلس بیرون راندند و بر سر این ملت آن آوردند که دیدیم. من به این آقایان هشدار می‌دهم که تضعیف و توهین به فقهای شورای نگهبان امری خطرناک برای کشور و اسلام است. همیشه انحرافات به تدریج در یک رژیم وارد می‌شود و در آخر، رژیمی را ساقط می‌نماید. لازم است همه به طور اکید به مصالح اسلام و مسلمین توجه کنیم و به قوانین، هرچند مخالف نظر و سلیقه شخصی‌مان باشد، احترام بگذاریم و به این جمهوری نوپا که مورد هجوم قدرت‌ها و ابرقدرت‌هاست وفادار باشیم. (صحیفه امام، ج 18، ص 431، 1363/2/25)

1. ایسنا، کدخدایی: نظارت استصوابی همان نظارت قانونی است، 1397/8/21

2. رحمانی، همان

مطالبه‌گران لغو نظارت استصوابی شورای نگهبان، وقتی به اقدام این شورا در بررسی صلاحیت نامزدهای تأیید شده از سوی هیئت‌های اجرایی اعتراض می‌کنند، در واقع نوعی «نظارت استصوابی بدوی» را برای هیئت‌های اجرایی منصوب دولت اثبات می‌کنند و حق نظارت شورای نگهبان را صرفاً در حد بررسی شکایت‌های رد صلاحیت شده‌های هیئت‌های اجرایی قبول می‌کنند و به نوعی «نظارت استصوابی اتفاقی، استثنایی و تجدیدنظری» فرو می‌کاهند. معنای ساده چنین تقسیم صلاحیتی، کوتاه کردن دست شورای نگهبان از بررسی صلاحیت نامزدهای تأیید صلاحیت شده‌ای است که احیاناً ناصالح‌اند و قرار گرفتن آن‌ها در معرض انتخاب مردم، نقض آشکار حقوق ملت و اصول مردم‌سالاری دینی تلقی می‌شود.^۱

فرایند نظارت بر انتخابات چگونه است؟

شورای نگهبان نظارت بر انتخابات را از طریق هیئت‌های نظارت مرکزی، استانی و حوزه‌ای اعمال می‌کند: هیئت مرکزی نظارت پنج فرد مسلمان و مطلع و مورد اعتماد شورای نگهبان هستند که پیش از انتخابات به وزارت کشور معرفی می‌شوند. این هیئت، هیئتی پنج نفره در هر استان تعیین می‌کند. هیئت‌های نظارت حوزه‌ای (حوزه انتخاباتی) هم سه نفرند که هیئت نظارت استان با موافقت هیئت مرکزی، آنها را جهت نظارت بر انتخابات حوزه مربوطه تعیین می‌کند. علاوه بر دفاتر استانی (31 استان) در شهرستان‌ها نیز دفاتر شورای نگهبان گسترده شده‌اند (بیش از 222 دفتر در شهرستان) که ساماندهی شبکه‌های تحقیق و اطلاع‌رسانی و شبکه ناظران را برعهده دارند. شبکه ناظران شورای نگهبان ترکیبی از افراد دارای مشاغل دولتی و غیردولتی است که با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متفاوت هر استان و شهرستان تعیین می‌شوند.^۲ بعد از انقلاب اسلامی ده‌ها انتخابات سراسری و میان‌دوره‌ای مجلس، ریاست جمهوری و خبرگان رهبری در کشور برگزار شده است که شورای نگهبان (به استثنای چند مورد که قبل از تشکیل این شورا بود) مسئولیت نظارت بر صحت آنها را بر عهده داشته است. شورای نگهبان در بررسی صلاحیت داوطلبان ضمن بررسی معیارهای عمومی ذکر شده در ماده 28 قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، معیارهای خاصی را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. عباسعلی کدخدایی سخنگوی شورای نگهبان که در سال 1393 مشاور عالی دبیر شورای نگهبان بود، فعالیت در فتنه را یکی از معیارهای اصلی این شورا در احراز صلاحیت افراد در همه دوره‌های انتخابات ذکر می‌کند.^۳

در بررسی صلاحیت نامزدهای انتخابات مجلس شورای اسلامی این‌گونه عمل می‌شود:^۴ وزارت کشور و شورای نگهبان پس از وصول مشخصات داوطلبان، از مراجع چهارگانه (وزارت اطلاعات، دادستانی کل، سازمان ثبت احوال کشور و اداره تشخیص هویت و پلیس بین‌الملل) استعلام می‌گیرد. (ظرف پنج روز) پس از وصول نتایج بررسی از مراجع مذکور، مراتب به فرمانداران و بخشداران مراکز حوزه‌های انتخابیه اعلام می‌شود. هیئت‌های اجرایی مراکز حوزه‌های انتخابیه ظرف ده روز پس از پایان مهلت ثبت‌نام، صلاحیت داوطلبان را بررسی و نتیجه را به هیئت‌های نظارت اعلام می‌کند.

1. رحمانی، همان

2. محمدحسین پیغمبری، نگاهی به عملکرد شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، 1394/4/20

3. روزنامه کیهان، 93/5/15

4. ماده 48 تا ماده 55 قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ /۹ /۷

نظر رد هیئت اجرایی انتخابات با ذکر استناد قانونی، ظرف یک روز به داوطلبان ابلاغ و با سریع‌ترین وسیله به‌ضمیمه اسناد و مدارک به هیئت نظارت استان اطلاع داده می‌شود.

چنانچه هیئت نظارت استان، نظر هیئت اجرایی مبنی بر رد صلاحیت داوطلب را تأیید کند، نظر هیئت مرکزی نظارت نیز باید کسب شود. هیئت مرکزی نظارت موظف است مراتب تأیید یا رد صلاحیت داوطلبان را با استناد قانونی به فرماندار یا بخشدار مربوط اعلام نماید.

در مواردی که طبق گزارش‌ها و شکایات و اعتراضات واصله برای شورای نگهبان معلوم شود که اعضای هیئت‌های نظارت از قوانین و مقررات تخلف کرده‌اند، شورای نگهبان موظف است حسب مورد و متناسب با تخلفات انجام شده، برخورد قانونی نماید.

بایسته‌های شورای نگهبان قانون اساسی در رسیدگی به صلاحیت داوطلبان

یکی از موضوعات مربوط به نظارت بر صحت انتخابات، بررسی صلاحیت داوطلبان نمایندگی یا انتخاب شوندگان است. این موضوع، یکی از مهمترین مراحل هر انتخابات به شمار می‌رود. دخالت ندادن سلايق شخصی و مذاق‌های سیاسی، شناختن فتنه‌گر و مصادیق فتنه‌گری، متهم نکردن کسی بدون تحقیق و بررسی، پرهیز از تنگ نظری، حفظ آبروی افراد رد صلاحیت شده، ملاحظه نکردن در اعمال قانون و توجه به شرایط و اوضاع و احوال مختلف در احراز صلاحیت از جمله توصیه‌های مقام معظم رهبری به شورای نگهبان در رسیدگی به صلاحیت نامزدهاست.^۱

1. شورای نگهبان از منظر امام خمینی (قدس سره) و مقام معظم رهبری، پژوهشکده شورای نگهبان، <http://www.shora-rc.ir/Portal/Home>

مراجعه اعمال نظارت بر انتخابات در دیگر کشورها کدامند؟

نظارت - اعم از اطلاعاتی و استصوابی - به نوعی در تمامی نظام‌های انتخاباتی وجود دارد؛ در نظام‌های غربی، غالباً نظارت اطلاعاتی را احزاب و کاندیداهای انتخاباتی و نیز رسانه‌ها و مطبوعات انجام می‌دهند و نظارت استصوابی به صورت موردی و استثنایی توسط نهادهای عالی نظارتی اعمال می‌شود. ابطال کل نتایج انتخابات مجلس سنا یا 24 مورد ابطال نتایج انتخابات در حوزه‌های انتخابیه مورد شکایت در فاصله سال‌های 1958 تا 1978 در فرانسه و همچنین مداخله دیوان عالی فدرال آمریکا در نتایج انتخابات ریاست جمهوری این کشور در سال 2000 از نمونه‌های نظارت استصوابی بر انتخابات است.¹

نظام انتخاباتی در غرب دارای یک صافی ظریف است که جریان انتخابات را کنترل می‌نماید. به عنوان مثال در فرانسه برای آنکه نامزدی فرد جهت تصدی مقام نمایندگی مردم رسمیت یابد، لازم است حدود 500 نفر از نمایندگان (اعم از نمایندگان مجلس یا شوراها و...) او را تأیید کنند. این 500 نفر باید حداقل از 30 منطقه مختلف باشند و از هر منطقه حداکثر 50 امضا می‌توان جمع کرد. فرانسوی‌ها معتقدند این تأیید صلاحیت از ظهور به قول آنان «پارشوتیست‌ها» یعنی افرادی که به یک‌باره در میدان سیاست ظاهر می‌شوند و رأی مردم را از آن خود می‌کنند، ممانعت به عمل می‌آورد.

با توجه به مواد قانون اساسی کشورهای دیگر می‌توان استنتاج کرد که وظیفه نهاد نظارتی بر انتخابات در آن کشورها نیز نظارت استصوابی است که می‌تواند در نهایت نمایندگی و یا جریان انتخابات را باطل اعلام نماید. به عنوان نمونه:²

✓ اصل 47 قانون اساسی رومانی بیان می‌دارد که مجمع بزرگ ملی در صحت یا عدم صحت انتخاب هر نماینده صلاحیت دارد و درباره صحت یا ابطال انتخاب وی تصمیم می‌گیرد.

✓ اصل 59 قانون اساسی فرانسه اعلام می‌دارد، شورا پس از بررسی و رسیدگی می‌تواند بر حسب مورد شکایت را رد کند؛ انتخابات را باطل نماید و یا این که نتایج اعلام شده را اصلاح کند.

✓ اصل 55 قانون اساسی ژاپن تصریح دارد: قضاوت در مورد صلاحیت اعضای هر یک از مجالس به عهده همان مجلس خواهد بود. محروم کردن هر یک از نمایندگان از سمت نمایندگی، باید به تصویب حداکثر دو سوم از نمایندگان حاضر در جلسه برسد.

✓ مطابق ماده 79 قانون اساسی ترکیه انتخابات تحت اداره عمومی و نظارت ارگان‌های قضایی انجام می‌شود. هیچ اعتراضی از سوی هیچ مقامی به تصمیم شورای عالی انتخابات وارد نیست.

✓ با استناد به اصل 58 قانون اساسی فرانسه، شورای قانون اساسی نظارت بر صحت انتخابات، رسیدگی به اعتراض‌ها و اعلام نتایج انتخابات را بر عهده دارد. بنابراین، این نظارت در برگیرنده تمام مراحل انتخابات از ابتدا تا انتها است و اقدام به آن نیاز به طرح شکایت از طرف افراد ذی‌نفع ندارد، هر چند که از این رهگذر نیز شورا می‌تواند در موضوع وارد شود.

1. رحمانی، همان

2. لیلا نعمتی، در کجای دنیا نهادی مشابه شورای نگهبان یافت می‌شود؟، 1392/4/22، پایگاه اطلاع رسانی شورای نگهبان، <https://www.shora-gc.ir>

■ جمع بندی

شورای نگهبان به عنوان نهادی انقلابی که با نخستین حرکت ایرانیان برای برپایی حاکمیت قانون در کشور در پیوند است، نقش مهمی در تضمین حرکت اسلامی و قانونی نهادهای جمهوری اسلامی ایران دارد. این شورا با ترکیبی از اسلام شناسان و حقوق دانان، در چهار دهه گذشته صدها مصوبه مغایر با شرع و قانون اساسی را رد کرده و با دهها مورد تفسیر قوانین به حل مشکلات کشور کمک کرده است. با این حال شاید مهمترین نقش شورای نگهبان قانون اساسی، نظارت بر امر انتخابات است؛ در واقع شورای نگهبان، به عنوان "چشم بینای نظام برای انتخابات"^۱ مانع حضور افراد نالایق به عرصه تصمیم گیری کشور می شود؛ موضوعی که برخی سیاسیون نیز به آن اذعان دارند.

محمدرضا باهنر، دبیرکل جامعه اسلامی مهندسين و عضو مجمع تشخیص مصلحت نظام می گوید: به دلیل نبود احزاب قدرتمند، انتخابات ریاست جمهوری در کشور ما همیشه به شدت هیجانی می شود. اغراق نیست اگر بگوییم ۹۵ درصد مردم تماشاگر مناظره نامزدها هستند. شاید بتوان گفت اگر شورای نگهبان کمی کوتاه بیاید، یک «شومن» قوی می تواند رئیس جمهور شود. یعنی هرکس بیاید و بتواند به رقیب خود رکب و پشت پا بزند و متلک درشتی بیندازد، با یک خنده و اخم سه میلیون رأی در کشور جابه جا می شود.^۲

مقام معظم رهبری درباره اهمیت این بخش از وظایف شورای نگهبان بیان داشته اند:

"این نظارت شورای نگهبان، طبق قانون و متکی به قانون اساسی است. پایه ها و ریشه هایش در قانون اساسی است و در قانون عادی هم همان تأیید شده است و وجود دارد. این نظارت هم برای شهروندان عادی و معمولی نیست؛ این برای آن است که یک آدم ناباب، یک آدم مضر و یک آدم بد، به این مرکز حساس وارد نشود. این نظارت استصوابی مخصوص مجلس که نیست؛ در مورد ریاست جمهوری هم هست. حالا شما ببینید یک آدم حراف پشت هم اندازی که از خارج هم حمایت شود و پول فراوانی هم داشته باشد و خودش را به شکل های گوناگونی بیاراید و این جا بیاید و کاندیدا شود و اکثریتی را هم ببرد و رئیس جمهور شود، تکلیف مملکت چه میشود؟! نظارت استصوابی برای همین است که جلو آدمهایی که بر طبق قوانین کشور، صلاحیت آمدن به این منصب حساس را ندارند - چه مجلس، چه ریاست جمهوری و چه در بقیه جاهایی که این نظارت وجود دارد؛ مثل مجلس خبرگان و دیگر جاها - گرفته شود و اینها نتوانند وارد این مراکز حساس شوند." (بیانات در پاسخ به پرسش های دانشجویان در دانشگاه صنعتی شریف، 1378/9/1)

1. تعبیر مقام معظم رهبری در دیدار اقبال مختلف مردم، 1394/6/18

2. گفت و گوی اختصاصی با سازندگی، ۲۶ خرداد ۱۳۹۸

■ ضمیمه: اصول مربوط به شورای نگهبان در قانون اساسی

* اصل چهارم: کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر برعهده فقهاء شورای نگهبان است.

* اصل 68: در زمان جنگ و اشغال نظامی کشور به پیشنهاد رئیس‌جمهور و تصویب سه چهارم مجموع نمایندگان و تأیید شورای نگهبان انتخابات نقاط اشغال شده یا تمامی مملکت برای مدت معینی متوقف می‌شود و در صورت عدم تشکیل مجلس جدید، مجلس سابق همچنان به کار خود ادامه خواهد داد.

* اصل 69: مذاکرات مجلس شورای اسلامی باید علنی باشد و گزارش کامل آن از طریق رادیو و روزنامه رسمی برای اطلاع عموم منتشر شود. در شرایط اضطراری، در صورتی که رعایت امنیت کشور ایجاب کند، به تقاضای رئیس‌جمهور یا یکی از وزراء یا ده نفر از نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود. مصوبات جلسه غیرعلنی در صورتی معتبر است که با حضور شورای نگهبان به تصویب سه چهارم مجموع نمایندگان برسد. گزارش و مصوبات این جلسات باید پس از برطرف شدن شرایط اضطراری برای اطلاع عموم منتشر گردد.

* اصل 72: مجلس شورای اسلامی نمی‌تواند قوانینی وضع کند که با اصول و احکام مذهب رسمی کشور یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد. تشخیص این امر به ترتیبی که در اصل نود و ششم آمده برعهده شورای نگهبان است.

* اصل 85: سمت نمایندگی قائم به شخص است و قابل واگذاری به دیگری نیست. مجلس نمی‌تواند اختیار قانونگذاری را به شخص یا هیأتی واگذار کند ولی در موارد ضروری می‌تواند اختیار وضع بعضی از قوانین را با رعایت اصل هفتاد و دوم به کمیسیون‌های داخلی خود تفویض کند، در این صورت این قوانین در مدتی که مجلس تعیین می‌نماید به صورت آزمایشی اجرا می‌شود و تصویب نهایی آنها با مجلس خواهد بود. همچنین مجلس شورای اسلامی می‌تواند تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت را با رعایت اصل هفتاد و دوم به کمیسیون‌های ذریبط واگذار کند و یا اجازه تصویب آنها را به دولت بدهد. در این صورت مصوبات دولت نباید با اصول و احکام مذهب رسمی کشور و یا قانون اساسی مغایرت داشته باشد، تشخیص این امر به ترتیب مذکور در اصل نود و ششم با شورای نگهبان است. علاوه بر این، مصوبات دولت نباید مخالف قوانین و مقررات عمومی کشور باشد و به منظور بررسی و اعلام عدم مغایرت آنها با قوانین مزبور باید ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی برسد.

* اصل 91: به منظور پاسداری از احکام اسلام و قانون اساسی از نظر عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با آنها، شورایی به نام شورای نگهبان با ترکیب زیر تشکیل می‌شود: ۱- شش نفر از فقهای عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز، انتخاب این عده با مقام رهبری است. ۲- شش نفر حقوقدان، در رشته‌های مختلف حقوقی، از میان حقوقدانان مسلمانی که به وسیله رئیس قوه قضائیه به مجلس شورای اسلامی معرفی می‌شوند و با رأی مجلس انتخاب می‌گردند.

* اصل 92: اعضای شورای نگهبان برای مدت شش سال انتخاب می‌شوند ولی در نخستین دوره پس از گذشتن سه سال، نیمی از اعضای هر گروه به قید قرعه تغییر می‌یابند و اعضای تازه‌ای به جای آنها انتخاب می‌شوند.

* اصل 93: مجلس شورای اسلامی بدون وجود شورای نگهبان اعتبار قانونی ندارد مگر در مورد تصویب اعتبارنامه نمایندگان و انتخاب شش نفر حقوقدان اعضای شورای نگهبان.

*اصل 94: کلیه مصوبات مجلس شورای اسلامی باید به شورای نگهبان فرستاده شود. شورای نگهبان موظف است آن را حداکثر ظرف ده روز از تاریخ وصول از نظر انطباق بر موازین اسلام و قانون اساسی مورد بررسی قرار دهد و چنانچه آن را مغایر ببیند برای تجدیدنظر به مجلس بازگرداند. در غیر این صورت مصوبه قابل اجرا است.

*اصل 95: در مواردی که شورای نگهبان مدت ده روز را برای رسیدگی و اظهار نظر نهایی کافی نداند، می‌تواند از مجلس شورای اسلامی حداکثر برای ده روز دیگر با ذکر دلیل خواستار تمدید وقت شود.

*اصل 96: تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با احکام اسلام با اکثریت فقهای شورای نگهبان و تشخیص عدم تعارض آن‌ها با قانون اساسی بر عهده اکثریت همه اعضای شورای نگهبان است.

*اصل 97: اعضای شورای نگهبان به منظور تسریع در کار می‌توانند هنگام مذاکره درباره لایحه یا طرح قانونی در مجلس حاضر شوند و مذاکرات را استماع کنند. اما وقتی طرح یا لایحه‌ای فوری در دستور کار مجلس قرار گیرد، اعضای شورای نگهبان باید در مجلس حاضر شوند و نظر خود را اظهار نمایند.

*اصل 98: تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می‌شود.

*اصل 99: شورای نگهبان نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مراجعه به آراء عمومی و همه پرسی را بر عهده دارد.

*اصل 108: قانون مربوط به تعداد و شرایط خبرگان، کیفیت انتخاب آن‌ها و آئین نامه داخلی جلسات آنان برای نخستین دوره باید به وسیله فقهاء اولین شورای نگهبان تهیه و با اکثریت آراء آنان تصویب شود و به تصویب نهائی رهبر انقلاب برسد. هرگونه تغییر و تجدید نظر در این قانون و تصویب سایر مقررات مربوط به وظایف خبرگان و صلاحیت خود آنان است.

*اصل 110: وظایف و اختیارات رهبر: ۱- تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام. ۲- نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام. ۳- فرمان همه‌پرسی. ۴- فرماندهی کل نیروهای مسلح. ۵- اعلان جنگ و صلح و بسیج نیروها. ۶- نصب و عزل و قبول استعفاء: الف - فقهای شورای نگهبان. ب - عالی‌ترین مقام قوه قضائیه. ج - رییس سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران. د - رییس ستاد مشترک. ه - فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. و - فرماندهان عالی نیروهای نظامی و انتظامی. ۷- حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه. ۸- حل معضلات نظام که از طرق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام. ۹- امضاء حکم ریاست جمهوری پس از انتخاب مردم. ۱۰- عزل رییس جمهور با در نظر گرفتن مصالح کشور پس از حکم دیوان عالی کشور به تخطف وی از وظایف قانونی، یا رأی مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت وی براساس اصل هشتاد و نهم. ۱۱- عفو یا تخفیف مجازات محکومین در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رییس قوه قضائیه. رهبر می‌تواند بعضی از وظایف و اختیارات خود را به شخص دیگری تفویض کند.

*اصل 111: هرگاه رهبر از انجام وظایف قانونی خود ناتوان شود، یا فاقد یکی از شرایط مذکور در اصول پنجم و یکصد و نهم گردد، یا معلوم شود از آغاز فاقد بعضی از شرایط بوده است، از مقام خود برکنار خواهد شد. تشخیص این امر به عهده خبرگان مذکور در اصل یکصد و هشتم می‌باشد. در صورت فوت یا کناره‌گیری یا عزل رهبر، خبرگان موظفند در اسرع وقت نسبت به تعیین و معرفی رهبر جدید اقدام نمایند. تا هنگام معرفی رهبر، شورای مرکب از رئیس‌جمهور، رئیس قوه قضائیه و یکی از فقهای شورای نگهبان به انتخاب مجمع تشخیص مصلحت نظام، همه وظایف رهبری را به طور موقت به عهده می‌گیرد و چنانچه در این مدت یکی از آنان به هر دلیل نتواند انجام وظیفه نماید، فرد دیگری به انتخاب مجمع، با حفظ اکثریت فقها در شورا، به جای وی منصوب می‌گردد. این شورا در

خصوص وظایف بندهای «۱» و «۳» و «۵» و «۱۰» و قسمت‌های (د) و (ه) و (و) بند «۶» اصل یکصد و دهم، پس از تصویب سه‌چهارم اعضای مجمع تشخیص مصلحت نظام اقدام می‌کند. هرگاه رهبر بر اثر بیماری یا حادثه دیگری موقتاً از انجام وظایف رهبری ناتوان شود، در این مدت شورای مذکور در این اصل وظایف او را عهده‌دار خواهد بود.

*اصل 112: مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع و یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود. اعضای ثابت و متغیر را مقام رهبری تعیین می‌نماید. مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضا تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید. *اصل 118: مسئولیت نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری طبق اصل نود و نهم بر عهده شورای نگهبان است ولی قبل از تشکیل نخستین شورای نگهبان بر عهده انجمن نظارتی است که قانون تعیین می‌کند.

*اصل 121: رئیس‌جمهور در مجلس شورای اسلامی در جلسه ای که با حضور رئیس قوه قضائیه و اعضای شورای نگهبان تشکیل می‌شود سوگند یاد می‌کند....

*اصل 177: بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در موارد ضروری به ترتیب زیر انجام می‌گیرد: مقام رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام طی حکمی خطاب به رئیس‌جمهور موارد اصلاح یا متمیم قانون اساسی را به شورای بازنگری قانون اساسی با ترکیب زیر پیشنهاد می‌نماید: ۱- اعضای شورای نگهبان. ۲- رؤسای قوای سه‌گانه. ۳- اعضای ثابت مجمع تشخیص مصلحت نظام. ۴- پنج نفر از اعضای مجلس خبرگان رهبری. ۵- ده نفر به انتخاب مقام رهبری. ۶- سه نفر از هیأت وزیران. ۷- سه نفر از قوه قضائیه. ۸- ده نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی. ۹- سه نفر از دانشگاهیان.

شیوه کار و کیفیت انتخاب و شرایط آن را قانون معین می‌کند. مصوبات شورا پس از تأیید و امضای مقام رهبری باید از طریق مراجعه به آراء عمومی به تصویب اکثریت مطلق شرکت کنندگان در همه پرسى برسد. رعایت ذیل اصل پنجاه و نهم در مورد همه پرسى «بازنگری در قانون اساسی» لازم نیست. محتوای اصول مربوط به اسلامی بودن نظام و ابتنای کلیه قوانین و مقررات بر اساس موازین اسلامی و پایه‌های ایمانی و اهداف جمهوری اسلامی ایران و جمهوری بودن حکومت و ولایت امر و امامت امت و نیز اداره امور کشور با اتکا به آراء عمومی و دین و مذهب رسمی ایران تغییرناپذیر است.